

Znanje o Evropskoj uniji - uloga bosanskohercegovačkih medija u procesu euroatlantskih integracija

Dr. sci. Amila Šljivo Grbo
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu
Odsjek za komunikologiju
E-mail: sljivoa@fpn.unsa.ba

Sažetak: Najaktualnija tema danas u Bosni i Hercegovini jeste demokratizacija kao sastavnica širokog spektra tranzicije društva i njegovog priključivanja Evropskoj uniji. Februarski događaji 2014. godine upozorili su i ukazali na zastoj u procesu tranzicije, čije su posljedice kako ekonomske, tako i političke svjedočanstvo duboke društvene krize koja se manifestira, prije svega, u činjenici ugroženosti egzistencijalnih i drugih ljudskih prava širokih slojeva građana. Kriza potvrđuje da su i mediji u sporom procesu izgradnje sopstvene neovisnosti i profesionalnog djelovanja (dakle tranzicija ka slobodnim medijima) doprinijeli produbljivanju krize time što su nedovoljno širili znanje o Evropskoj uniji i njenim pravilima čijom se implementacijom postupno osiguravaju pripreme za pristup najprije pregovorima, a potom i protokolu pristupanja u njeno članstvo. Budući da je obim aktivnosti, koje svojim standardima Evropa nalaže potencijalnim kandidatima kao i dinamika priprema za pregovore odložena na duži rok otvoren je prostor deformacijama u sferi vlasti (na svim nivoima). Tako je etno-nacionalizam i dalje najvažniji ideološki argument u kreiranju politike. Stoga ovu temu valja promišljati upravo u njenom kompleksnom značenju uz akcentiranje upravo uloge medija u prevladavanju krize u cilju povratka bosanskohercegovačkog društva na put demokratizacije i priprema za euroatlantske integracije. Zato će predmet našeg izlaganja biti vezan upravo za tu urgentnu potrebu akceptiranja obaveza i prioriteta u procesu dalje orijentacije Bosne i Hercegovine ka Evropskoj uniji. Preciznije, valja podsjetiti na elementarne obaveze, koje je u svom odnosu prema Bosni i Hercegovini i drugim potencijalnim članicama naložila Evropska unija svojim dokumentima, odlukama i uputstvima i to uporediti sa opsegom izvršenih obaveza, kako bi se upozorilo na potrebu osposobljavanja samih medija (kako javnih, tako i komercijalnih) na nužni minimum obaveza u procesu podrške, prije svega, vrijednostima razvijenih evropskih društava i izgradnji političke kulture i svijesti o važnosti strategije razvoja koje podržava demokratska Evropa. U tu svrhu nužno je ocijeniti da su aktuelni protesti socijalne naravi (uz sve propuste koji su se 7. februara dogodili i koji se moraju kritizirati i odbaciti) novo iskustvo, koje može potaknuti dalju tranziciju medija i njihovo uključenje u kampanju za osiguranje elementarnih uvjeta za pristup Evropskoj uniji.

UVOD

Ključno pitanje, kojem se svi akteri bosanskohercegovačke i evropske politike iznova moraju vratiti glasi: Da li su aktualne politike i Bosne i Hercegovine i Evropske unije zbiljski opredjeljene za integraciju bosanskohercegovačkog društva i države u društvo evropskih naroda? Deklarativno jesu, ali suštinski gledano odgovor nije jednostavan, niti ga je moguće u ovoj i za ovu priliku jednostavno i jasno sročiti. Evropsku uniju (sve njene članice) danas određuje interes za izbore, kao i efekat i posljedice smjene elita na vlasti, Bosnu i Hercegovinu kao državu i njene građane. U ovom trenutku može se pouzdano govoriti samo o retorici na čijoj površini plutaju vrijednosti demokratske Evrope. U tom smislu artikulirat će se i sadržaj medijskih programa, posebno u sektoru izvještavanja o političkim temama vezanim za izbornu kampanju. Ono što se pouzdano može ustvrditi jeste činjenica jačanja političke desnice u Evropi i svojevrsna sklonost da se desnica osnaži i u Bosni i Hercegovini. Ideja socijalne pravde i u Evropskoj uniji (o tome svjedoči štrajk u Briselu—kraj marta, početak aprila 2014. godine, a prije toga februarski događaji u Bosni i Hercegovini), ozbiljno je ugrožena inferiornošću i bosanskohercegovačke i evropske ljevice bez čijeg je utjecaja teško zamisliti harmoničan programski kurs aktualnih politika. U biti ljevica je zanemarila socijalna pitanja i socijalno pravo, a desnica štetu koju uzrokuje pretjerano birokratiziranje u svrhu zaštite interesa krupnog kapitala, ali i obnova nacionalizma. S obzirom da je Bosna i Hercegovina siromašno, nefunkcionalno i podijeljeno društvo i država a da u njenim politikama dominira strategija borbe za vlast, ne više zaradi podizanja kvaliteta vlasti, već zaradi dalje potpore strategiji skrivanja (u ratu zločina protiv čovječnosti, a u miru—činjenica koje se svrstavaju ispod pojma kriminal) nema značajnije promjene niti progressa u razvoju. U takvom ambijentu govorimo o znanju o Evropskoj uniji i ulozi bosanskohercegovačkih medija u procesu širenja tog znanja. Ovakav naš stav, sugerira zapravo tvrdnju da postoji uzajamna vezanost i odgovornost vlasti i u Bosni i Hercegovini i u Evropskoj uniji za zastoje, ne samo u širenju znanja, već i o pripremama Bosne i Hercegovine za ulazak u Evropsku uniju. Da se kao nesretan slučaj nije dogodila Ukrajina ovu tvrdnju bi bilo teže dokazati. No, budući da jeste pokušaji saniranja posljedica ukrajinske krize od strane Evropske unije, osnažuju ovu tvrdnju. Bez obzira na ambijent u kojem živimo kao građani društva i države, valja govoriti o evropskoj perspektivi Bosne i Hercegovine i pitati se šta je tu konstanta, a šta Evropska unija i njena buduća politika treba da učine, a posebno šta vlasti u Bosni i Hercegovini treba da učine uz pomoć medija kako bi se Bosna i Hercegovina i Evropska unija približile.

Zahtjevi Evropske unije - konstanta

Onima, koji se поближе баве питањима припреме Босне и Херцеговине за придружавање Европској унији, познат је регистар захтева и обавеза које она треба извршити. Међутим, то је у односу на cjelinu становништва наше државе мали број људи. Да би се тај број повећао, односно да би већина грађана државе Босне и Херцеговине распознала вредности Европе (EU) ту представу ваља систематски и стрпливо градити и ширити уз незамјенјиву помоћ

medija čija je, pored ostalog, naglašena uloga širenja znanja o Evropskoj uniji. Hrvatski autor Mario Plenković u svom tekstu pod naslovom *Mediji, novinarstvo i Evropska unija* na samom početku naglašava da je Evropska unija 'nova ... cjelina', odnosno da je to nova '... velika povijesna, kulturna, politička, gospodarska i razvojna epoha' određena 'međunarodnim ugovorom između zemalja članica i Evropske unije na temelju čega se shodno pravilima Evropske unije promiču novi medijski i novinarski svjetonazori u novom informacijskom i medijskom društvu' i dodali bi smo razvija nova medijska pismenost. Da bi ovi novi procesi tekli na očekivani način nužan je izmijenjen sistem javnog informisanja i 'komunikacijskog ponašanja'.¹[1] U tom smislu ovdje je nužno posebno upozoriti na tzv. poglavlje 10 (*Informacijsko društvo i mediji*).²[2] Primjer Hrvatske iz kojeg se mogu iščitati obaveze zemlje u tranziciji na putu pripreme ulaska u Evropsku uniju. Među tim obavezama posebno je važno prihvatiti pravila, koja se kao vrijednosti respektiraju i primjenjuju u Evropskoj uniji. Tu su, prije svega, interesi krajnjeg korisnika usluga na tržištu elektronskih usluga i operatera u pokretnim i nepokretnim mrežama, zatim pravila Evropske unije na području medija (audiovizualne politike) uključivo i medijski pluralizam itd. a to je prilično zahtjevan proces. No, kada su u pitanju mediji u Bosni i Hercegovini onda valja ukazati na bitne dokumente u kojima su sadržana pravila Evropske unije o medijima i njihovom radu. Na prvom mjestu je (pored *Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama* i *Ženevske konvencije*) *Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama* iz 2007. godine, kojom se uređuje i rad tzv. tradicionalne televizije i sprječava utjecaj na njenu neovisnost u cilju promovisanja standarda Evropske unije.³[3]

Mediji i značaj evropskih standarda

Neoliberalizam i na njemu utemeljena strategija razvoja-demokratski model postmodernog doba počiva na interesu Zapada da se ovaj model širi, posebno u društvima i na društva postkomunizma. U tu svrhu projektovana su dva pravca djelovanja: a) ponuda i promocija vrijednosti modela razvoja *a la Zapad* (pluralno društvo, parlamentarna demokracija, podijeljena vlast, pravna država, ljudska prava, jednakost građana pred zakonom, sloboda izražavanja, tržišna ekonomija, pripadnost vojnoj alijansi NATOu i dr.). Takvu strategiju omogućio je raspad komunizma i porast interesa za razvoj demokracije. No, kada su novonastale evropske zemlje u pitanju pristup modelu razvoja kojeg nudi Evropska unija nije niti jednostavan niti bezuslovan. Upravo zbog toga Evropska unija projektuje i nudi pomoć, koja je uslovljena prihvaćanjem zahtjeva (vrijednosti) demokratskog modela razvoja utemeljenog na pravilima Evropske unije. Sastavnica tog modela jeste, pored ostalog, i širenje znanja o pravilima, pravima i vrijednostima neoliberalnog modela razvoja na kojem počiva Evropska unija. Širenje znanja o tome pretpostavka je razvoja političke kulture demokracije i osposobljavanje za politiku u uvjetima informatičke ere i digitalnih tehnologija,

¹[1] Mario Plenković: *Mediji, novinarstvo i Evropska unija*, Zagreb, 2013.

²[2] Isto

³[3] www.europa.eu

k kojima se omogućava i slobodan pristup informacijama i ispoljavanje mišljenja. (Istini za volju nove tehnologije omogućavaju i zloupotrebu ovih mogućnosti zbog čega se propisuju ograničenja i uspostavlja kontrola a to donosi određene probleme, pa i nesporazume.) Na tragu takvog odnosa Evropske unije prema potencijalnim kandidatima za pridruživanje Evropskoj uniji postavljena je i naša tema, odnosno propitivanje angažmana bosanskohercegovačkih medija u širenju znanja o Evropskoj uniji. U tu svrhu povremeno se obavljaju, doduše parcijalna istraživanja, čiji se izvještaji prezentiraju javnosti, ali time se i pokazuje da mediji imaju moć širenja znanja i, složili se ili ne, često presudnu ulogu u orijentaciji i ponašanju građana. U tom smislu čini se bitnim ukazati na istraživanje koje su proveli, a rezultate objavili 2010. godine Mladen Miroslavljević i Mirjana Bogdanić pod naslovom *Evropska unija, mediji i Bosna i Hercegovina*.^{4[4]} Iako je istraživanjem fokusirana oblast štampanih medija uvodni dio (I dio) predstavlja osvrt na dokumente Evropske unije, koji su temelj reforme bosanskohercegovačkih medija i njihovog usklađivanja i sa evropskom legislativom i sa novim tehnologijama. U tom smislu registrirane su dvije faze reforme: a) napredak i b) zastoj u reformi. U svom istraživanju, pored ostalog, Miroslavljević nalazi da su 'promjene u medijima u Bosni i Hercegovini, kao i u njenoj privredi utjecale na promjenu radnog ambijenta i uslova rada novinara, kao i ulogu novinara u društvu. Iako novinari nisu više sluge države, oni služe interesima vlasnika medija u kojima rade. Pojavili su se novi preduzimači bez ikakvog interesovanja za novinarstvo kao struku ili jednu od poluga demokracije, što nije doprinijelo razvoju medija u službi građana, naročito u uslovima prezasićenog tržišta na kojem se izdavači i štampa takmiče sa relativno malim brojem čitalaca i malim tiražima, dok su elektronski mediji najutjecajniji ...'(Miroslavljević, str.15).

Shodno tom nalazu, čini se da je posebno bitno ukazati na sljedeća dva Miroslavljevićeva zaključka: 1) 'Nove slobode donijele su novinarima nesigurnost koliko i nove mogućnosti. Novinarska profesija osjetila je posljedice liberalizacije i zbog suočavanja sa novim oblicima pritiska moćnih elita do tada nepoznatih medijima, koji u modernim demokracijama imaju ulogu kontrolora. U tom složenom kompleksu problema, obrazovanje novinara i medijskog osoblja definisano je nizom faktora, koji određuju njegov profil, nivo i mogućnosti', 2) 'U dugoročnoj perspektivi moraće se rješavati dva problema: sloboda medija i kvalitet novinarstva. Broj slabih medijskih i distributerskih preduzeća prevazilazi kapacitet bosanskohercegovačkog medijskog tržišta. Njegova slaba ekonomija, društveno-politički kontekst u kojem mediji rade i druge okolnosti, rezultira slabim platama novinara. Međutim, kvalitet izvještavanja je često nizak, zahvaljujući i niskim obrazovnim standardima velike većine novinara i odlasku najiskusnijih novinara iz profesije. Dodatno tome, medijske ispostave se često koriste kao sredstva za promociju specifičnih interesa'.(Miroslavljević, str.17-18)

Ova dva zaključka zapravo upozoravaju na ozbiljnu prepreku razvoja neovisnog novinarstva u funkciji demokratskih reformi na pravilima i principima Evropske unije, ali i

^{4[4]}Mladen Miroslavljević: *Evropska unija, mediji i Bosna i Hercegovina*, Sarajevo, 2010.

neblagovremenog angažmana i pomoći Evropske unije i supervizora procesa tranzicije i ostvarivanja demokratskog modela razvoja u Bosni i Hercegovini nakon rata. Stoga je društvo postalo podijeljeno u političkim recepcijama i unutar sebe suprotstavljeno, a u političkom i kulturnom smislu dezintegrirano. Novinarstvo je samo izraz takvog stanja. Simbolički gledano, ozbiljan sindrom nedavnih protesta iz Sarajeva (grub napad na policiju) prenio se i u Evropu, a bosanskohercegovački mediji i evropski mediji fokusirali su upravo tu lošu sliku događaja. Informacija o događaju je tačna, ali nije poučna i ne doprinosi potrebi 'odgojenog građanina' da izražava svoje mišljenje bez nasilja koje nije, niti može biti prihvatljivo.

Što se tiče rezultata istraživanja o zastupljenosti Evropske unije u štampanim medijima u Bosni i Hercegovini koje je obavila Biljana Bogdanić⁵[5], njeni nalazi samo potvrđuju krizno stanje angažmana ovih medija i njihovih novinara, odnosno uređivačkih politika. Autorica-istraživačica je primijenila adekvatne metode, shodno postavljenom zadatku provela istraživački postupak i na bazi snimanja relevantnog uzorka došla do podataka da se u štampanim medijima u Bosni i Hercegovini—oba entiteta—procenat zastupljenosti tema o Evropskoj uniji kreće ispod 3%, ekstremno do 5% u nekim slučajevima.

Kvantitativna i kвалitativna analiza ukazuju da tema Evropska unija nije prioritet što govori o oziljnom zastoju u orijentaciji prema Evropskoj uniji, ali i o dubokoj krizi, koja nije samo recesija, već je i moralna i politička kriza i posebno kriza profesije. Ako se, pak, posebno osvrnemo na kvalitativnu analizu, ostaje nam samo da se složimo sa autoricom Bogdanović koja upozorava na sporedni karakter, zapravo nevažnost zastupljenih tema (vize, protokolarni sastanci, putovanja i sl.). Otud je i njen zaključak upozoravajući 'Generalno posmatrano, analizirani štampani mediji u Bosni i Hercegovini ne tretiraju sadržaje vezane za Evropsku uniju i odnos Bosne i Hercegovine prema Evropskoj uniji kao unutrašnju stvar svojih uređivačkih politika, već preferiraju uglavnom one temate, koji su tek informativnog ili dnevnopolitičkog karaktera. U drugom planu su krupna pitanja egzistencije i funkcionisanja tako kompleksnog mehanizma kao što je Evropska unija, vizije unutar same Unije, kako i konkretne perspektive Bosne i Hercegovine na tom planu. Analizirani mediji većinom pokazuju informativno-politički pragmatizam, formalizam u tretmanu EU sadržaja, a u uređivačkom pogledu ti mediji ispoljavaju i jedan osobeni sopstveni hermetizam, dakle zatvorenost za suštinska pitanja utemeljenja, postojanja i budućeg razvoja Evropske unije'(Bogdanić, str. 46-47).

ZAKLJUČAK

Iako se može konstatirati da Bosna i Hercegovina i Evropska unija žive vrijeme krize valja upozoriti na razliku jer je Bosna i Hercegovina i kao država i kao društvo u veoma ozbiljnoj krizi sa tendencijom njenog produbljanja ukoliko se ne dogode ozbiljne promjene

⁵[5] Biljana Bogdanić: *Evropska unija u štampanim medijima u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2010.

u politikama usmjeravanja razvoja i upravljanja državom na tekovinama demokracije i socijalne pravde, a da Europska unija uz sve potrebe predstavlja ekonomski i politički moćnu asocijaciju. To upozorava na potrebu reforme i javnih i komercijalnih medija u Bosni i Hercegovini u pravcu, s jedne strane, porasta profesionalizma i slobode rada medija i u medijima, a, s druge strane, na potrebu ustupanja mnogo više prostora temama o bitnim vrijednostima Evropske unije za koju se država Bosna i Hercegovina deklarativno izjasnila da ih prihvaća. Istraživanja na koja smo se osvrnuli treba uzeti ozbiljno, ali valja i iznaći mogućnost za permanentno praćenje tema o Evropskoj uniji i u elektronskim i u štampanim medijima, kako bi se moglo ukazati na potrebu ozbiljnijeg angažmana bosanskohercegovačkih medija u širenju znanja o Evropskoj uniji za koju smo opredjeljeni, a prema kojima se valja suštinski orijentirati kroz podizanje nivoa osposobljenosti građanina da učestvuje u promovisanju demokratskih vrijednosti i demokratskih procesa, a na pravilima koja je kao obavezu našoj državi postavila Evropska unija i njene politike i institucije.

LITERATURA

1. Biljana Bogdanić: *Europska unija u štampanim medijima u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2010.
2. Mario Plenković: *Mediji, novinarstvo i Europska unija*, Zagreb, 2013.
3. Mladen Miroslavljević: *Europska unija, mediji i Bosna i Hercegovina*, Sarajevo, 2010.
4. www.europa.eu